

UIT DE KLEI VAN SARAMACCA

K.R. SING

UIT DE KLEI VAN
SARAMACCA

EEN SURINAAMSE FAMILIEGESCHIEDENIS

Boom

© Stanley Raghoebarsing

© Boom uitgevers Amsterdam, 2019

Verzorging omslag en binnenwerk: Suzan Beijer

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 978 90 2442 711 6

NUR 320, 681

Voor onze kinderen, opdat zij weten.

INHOUD

Proloog	9
1 Nandoe	13
2 Trees	17
3 La Prévoyance	19
4 Word nooit een bedelaar	31
5 Baas Lando	36
6 Dronken mannen en prostituees	47
7 Pinaren aan de Parakreek	50
8 Het gevecht om de vrijheid	55
9 Karakter	82
10 Trouwdag	93
11 Historische schets van Paramaribo	105
12 Welvaart	114
13 Grenzen verlegd	119
14 Vooruitgaan doe je samen	131
15 Vreugde en verdriet	144
16 Gezinsberaad	152
17 Vorming en identiteit	166
18 Vallen en opstaan	175
19 Staatsgreep	183
20 Mijn vader stond hier aan mijn bed	191
21 Vader en moeder	197
22 De volgende generatie	209
23 Uit de klei van Saramacca	218
Bijlage I Verklarende woordenlijst	223
Bijlage II Namenregister	227
Bijlage III Informatie over de voorouders	235
Werkwijze en verantwoording	252
Interviews	254
Bibliografie	255

PROLOOG

Paramaribo, zaterdag 12 januari 2008

Het is donker in de slaapkamer. Alleen de airco ruist zachtjes als mijn mobiele telefoon op het nachtkastje begint te zoemen. Slaperig reik ik naar het apparaatje dat 04.55 a.m. en het nummer (+91) 9818097034 meldt. Ik weet wie er belt. Naast mij wordt Lita wakker en knipt een leeslampje aan.

‘Hallo,’ mompel ik.

‘Pa, raad eens waar ik ben!’ klinkt het enthousiast aan de andere kant.

‘... kweenie, ik slaap,’ brom ik quasi-ontstemd.

Ze laat zich niet van de wijs brengen, ze weet dat ik blij ben om haar te horen.

‘In het huis van Gandhi, in Ahmedabad. We mochten zijn slaapkamer binnen, en ook de ruimte waar zijn spinnewiel stond, als we onze schoenen maar uitdeden. Ik heb de stok gezien waarmee hij liep. Gandhi heeft hier geleefd en gelopen, precies waar ik nu sta, kun je je dat voorstellen?’

Onze dochter Sadhana is tweeëntwintig en heeft een druk bestaan. Een halfjaar geleden rondde ze in Paramaribo haar bachelor economie af. Twee maanden later eindigde ze in de top van een schoonheidswedstrijd en won een reis naar India. Reizen doet ze graag, maar India, het land waar onze voorouders langer dan een eeuw geleden vandaan kwamen, kent ze nog niet. Op de luchthaven van Zanderij stapte ze op het vliegtuig om vierentwintig uur later het Indira Gandhi International Airport van New Delhi uit te lopen. Daar, aan het National Institute for Entrepreneurship and Small Business Development te Noida, dicht bij New Delhi, volgt ze een training en ontmoet ze medestudenten uit alle delen van de wereld, van Afghanistan tot Zuid-Afrika.

De training omvat een uitgebreid programma van bezoeken aan dorpen en belangrijke locaties. Die zaterdagochtend zijn ze op de trein gestapt en zijn duizend kilometer naar het zuidwesten gereisd, om ’s middags in de Gandhi Ashram aan te komen.

De Gandhi Ashram is een van de belangrijkste historische plekken in India’s strijd om onafhankelijkheid. Hier begon Gandhi in 1930 aan de

beroemde zoutmars. Met zijn stok in de hand liep hij 400 kilometer naar het dorp Dandi aan de zee, terwijl hij steeds meer volgelingen kreeg. Op het strand pakte hij een handjevol zout op waarover hij geen belasting zou betalen. Hij zou geen geweld gebruiken, maar hij zou ook geen onrechtvaardige wetten gehoorzamen. Dit eenvoudige gebaar werd gevolgd door zijn landgenoten. De zoutwetten werden getrotseerd en buitenlandse textiel en drank geboycot. In augustus 1947 werd India onafhankelijk.

‘Pa, enkele dagen geleden bezochten we een dorp, waar ik zag hoe arme mensen afval gebruikten om er bruikbare producten van te maken. Ik zag een vrouw met blote handen bollen draaien uit koeienmest, die ze in de zon te drogen legde om ze dan te verkopen als brandstof. Het was een vies gezicht, maar ik voelde respect voor haar, want met het geld dat ze zo verdient zorgt ze voor haar kinderen. Ik kocht in dat dorp een tafelkleedje, met de hand geweven uit textielrestjes. Mijn docent vroeg wat ik ermee wilde. Dat wist ik wel: “Ik wil het aan mijn vader laten zien en hem vertellen hoe dit door eenvoudige mensenhanden is gemaakt, hij zal hier respect voor hebben.”’

‘Ja,’ zeg ik door de telefoon tegen mijn dochter, ‘ook als hun kansen klein zijn, grijpen ondernemende Indiërs die zonder te klagen. Dat komt door de manier waarop zij naar het leven hebben leren kijken. Ieder mens bepaalt zijn eigen heden; wie je vandaag bent, is het resultaat van je handelingen uit het verleden, je *karma*.¹ Maar ieder mens heeft de vrijheid om vandaag goede keuzes te maken. Daardoor bouw je goede karma op en zal je toekomst beter worden. Karma is geen straf of beloning van God, het is het resultaat van je eigen handelen. Elk mens is zelf verantwoordelijk voor zijn leven en toekomst, er is geen plaats om je slachtoffer te voelen of anderen verantwoordelijk te stellen voor jouw omstandigheden.’

‘Mensen hier klagen niet, nee,’ antwoordt Sadhana, ‘het valt op dat ze juist heel toegewijd werken.’

Thuis in Suriname luisterde Sadhana altijd vol bewondering als *ájá* Nandoe (haar opa en mijn vader) vertelde hoe hij lang geleden zijn weg door het leven had moeten banen, vol onzekerheden, armoede en honger, maar met de wilskracht om zijn dromen achterna te gaan. En Trees (haar *áji* en

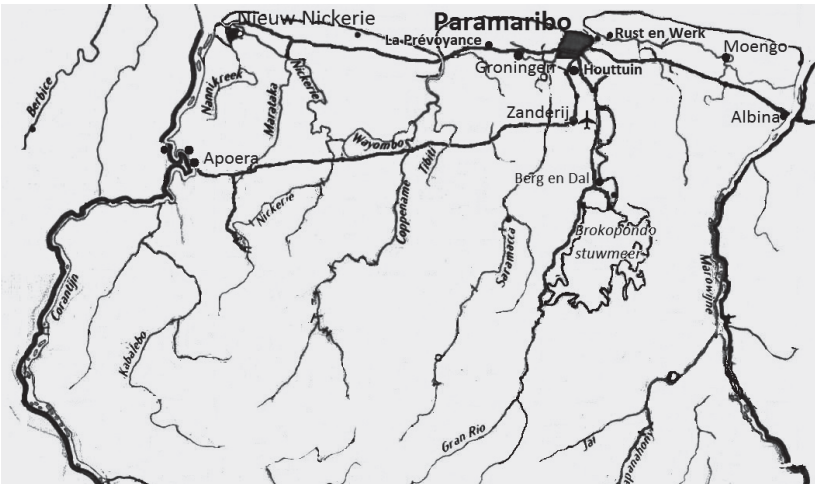
1 Een verklarende woordenlijst is als bijlage opgenomen met – waar nodig – de correcte uitspraak.

mijn moeder) had moeten vechten om als meisje over haar eigen toekomst te mogen beslissen. Sadhana was onder de indruk, ze voelde goed aan dat hún geschiedenis ook háár geschiedenis was.

Onze voorouders waren lang geleden vanuit Brits-Indië, het huidige India, naar Suriname geëmigreerd om er als contractarbeiders te werken op plantages. Dat was in de jaren vanaf 1873, kort na de afschaffing van de slavernij. Sadhana ging niet naar de havens van Kolkata, waarvandaan de schepen met contractarbeiders naar Suriname waren vertrokken. Ongetwijfeld zou ze zich er anders hebben voorgesteld hoe haar voorouders daar ooit moeten hebben gestaan, met duizend vragen in hun hoofd. Toch herkent ze in India de geschiedenis van haar voorouders in de inspanningen van eenvoudige kleine ondernemers. Haar voorouders kwamen uit dorpjes als dat waar ze nu is, en ze moeten net zo geweest zijn als de mensen die ze nu in India ziet en spreekt. Plotseling beseft ze dat haar eigen geschiedenis hier tot leven komt: zo moet het verre verleden eruit hebben gezien, deze eenvoudige mannen en vrouwen hadden onze familie geweest kunnen zijn. En wat de mensen vandaag in India doen, is precies wat haar grootouders vroeger in Suriname ook gedaan hebben: kansen benutten, elke dag werken, spaarzaam zijn en verstandig handelen. Dit alles zodat hun kinderen te eten hebben en naar school kunnen. Zelf worden ze misschien niet rijk, maar hun kinderen zullen een beter leven hebben.

In India is Sadhana nog iets opgevallen.

‘Pa, de levensverhalen van mensen vindt men hier belangrijk, er worden boeken over geschreven en films gemaakt. De film Guru is nu een grote hit. Het is het verhaal van een arme jongen die ervan droomt om rijk te worden en zich opwerkt tot een van de rijkste mensen in India. Indiërs willen weten wat hem heeft geïnspireerd, welke tegenslagen hij moest overwinnen, wat hij betekende voor zijn dorp en zijn land, wat het succes deed met zijn relaties. Pa, jij wilt het verhaal van ájá en áji al zo lang vertellen. Hun geschiedenis is zo belangrijk! Maak er tijd voor, schrijf het op.’

NANDOE

Paramaribo, 1952

Paramaribo was van mijn vader, hij kende het als geen ander. Nandoe wist overal de weg, kende de bewoners van de fraaie panden aan de straatzijde, maar was ook bevriend met eenvoudige mensen van de achtererven. Hij kende de markt, de winkels, de bioscopen, maar wist ook waar banken en notariaten voor dienden.

Hij was een ervaren wielrenner die met vrienden de ene keer sprints oefende en de andere keer lange afstanden aflegde naar Uitkijk of Republiek. Elke zondagmorgen begon met een snelheidsrit gebogen over de racefiets naar Leonsberg en terug. Tijdens *konfryari* (Koninginnedag) stond hij aan de start van wedstrijden, en als lid van Surinaamse delegaties van wielrenners ging hij racen in de buurlanden. Met zijn gymnastiekvereniging Thesos – Tot Heil En Sterking Onzer Spieren – deed hij op hoogtijdagen mee aan turndemonstraties op het gouvernementsplein, en als er fakkeloptochten waren was hij er ook.

Hij was altijd present op de locaties in Paramaribo waar medio augustus de onafhankelijkheid van India werd herdacht. Hij had een gitaar gekocht en ging met het Indian Orchestra, dat begin jaren vijftig was opgericht, mee naar elk feest en optreden. ‘Ik hield van de muziek, maar de muziek hield niet van mij,’ zou hij later met humor en zelfspot vaststellen. Met vrienden stapte hij de bioscoop binnen en zong daarna de liedjes uit Bollywood-films, en net zo makkelijk vermaakte hij zich kostelijk met films van Max Linder. Iedereen kende hem, hij had overal vrienden. En vriendinnen. Wie iets over de stad wilde weten kwam naar hem. Alsof hij er geboren en getogen was, en nooit iets anders had gekend. Maar dat was hij niet.

Nandoe was mijn vader. Hij werd geboren op La Prévoyance, een plantage op de rechteroever van de Saramaccarivier, door de bewoners zelf Parnjás genoemd, waar de liefde van thuis en de vrijheid op de plantage

Nandoe als
wielrenner

hem een gelukkige jeugd verschaffen. Waar hij ravotte met de jongens en leerde meewerken in huis en op het veld. Zijn moeder was een sterke vrouw met wie hij een hechte band had, zijn vader en broers bewonderde hij om hun moed.

Hij was leergierig, maar school kon hem weinig bekoren. Want wat leerde je in die gekunstelde omgeving van school, waar je als onvolwaardige werd behandeld? Wat leerde je daar dat werkelijk van betekenis was voor het leven? Leren deed je van je vader en je broers. Die konden dingen zeggen en doen die maar weinigen durfden. Zoals eisen dat mensen als gelijken behandeld werden, en dat vervolgens afdwingen. Nandoe bewonderde dat.

Hij leerde dat een gedane belofte heilig was en nagekomen moest worden, zoals hij ook leerde om eerlijk te zijn, ook als dat moeilijk was. Dat het belangrijk was om voor medemensen en voor principes te strijden, dat elk

individueel verantwoordelijk was voor zichzelf maar ook voor zijn gemeenschap.

Gefascineerd was hij door de macht die besloten lag in deze gedachten die een wereld van rechtvaardigheid en medemenselijkheid spiegelde, een ideale maar haalbare wereld, een wereld die hij kon helpen scheppen. Die gedachten hielpen zijn karakter vormen en stelden hem in staat de wegen op zijn reis van het leven te vinden, te worden wie hij uiteindelijk zou worden.

Hij werd net als zijn vader een doorzetter die gemakkelijk de leiding nam, standvastig en onbevreesd. Nandoe was ijverig, maar zag in de landbouw geen toekomst: hij wilde kleermaker worden in Paramaribo. Dat was een grote stap met risico's op zijn nog jonge leeftijd, maar hij kreeg de zegen van zijn moeder. Hij ging dan ook als tiener naar de grote stad om er in de leer te gaan, met wilskracht maar zonder geld. Er waren dagen dat hij honger leed maar aan zelfmedelijden deed hij niet. Armoede was hinderlijk, maar het was een fase in het leven waar je doorheen kon komen en niet bang voor moest zijn. Hij was ervan overtuigd dat hij de armoede kon overwinnen omdat hij een plan had. Hij zette zich in, was spaarzaam en gebruikte zijn verstand. Hij hield van de stad en leerde die grondig kennen. Onbevangen maakte hij er vele vrienden met wie hij zich uitleefde in sport en muziek.

Hij werd een bekwaame vakman die de hele dag achter de naaimachine werkte, en er waren dagen dat hij weinig sliep. Nog voordat hij twintig was maakte hij zijn droom waar: hij woonde zelfstandig in Paramaribo en had zijn eigen bedrijf gevestigd.

Hij leefde sober, maar voor familie uit Parnjás werd zijn huis een vertrouwde oase waar uitgerust en overnacht kon worden, waar hij zijn brood en thee met hen deelde.

Paramaribo werd zijn nieuwe thuis, maar hoe groot zijn liefde voor de stad ook werd, Parnjás zou hij nooit vergeten. Nooit sloot hij de deur naar zijn oorsprong en zijn verleden. Integendeel, de paden die hij voor zichzelf had opengekap, de kennis en zijn netwerk van nuttige relaties, stelde hij beschikbaar aan familie van de plantage. Nandoe werd de verbinding tussen de plantage en de stad. Nadat zijn moeder bij hem in Paramaribo was komen wonen, kwamen ook de eersten van vele kinderen van zijn broers en zusters mee.

Hij werkte aan zijn eigen vooruitgang, begon percelen te kopen, maar

hielp ook anderen waar hij maar kon, zodat ook zij succes konden boeken. Want vooruitgang was iets collectiefs. Zijn hulpvaardigheid aan de medemens werd zijn *dbarm*, zijn doel in het leven.

En toen ontmoette hij Trees.

TREES

In een van de lokalen van de St. Cornelisschool aan de Keizerstraat werd 's middags de vierderangs onderwijzerscursus verzorgd. De les liep ten einde. Trees pakte haar spullen bij elkaar, voerde nog een geanimeerd gesprek met haar vriendinnen en liep naar huis. Ze was slank, had een ovaal gezicht en droeg lang haar. Noch haar uiterst sobere kleding, noch de avondschemering kon haar schoonheid verhullen. Een van de jongens liep op haar af, stelde zich voor en begon een praatje. Ze nam hem van terzijde op en kreeg bevestiging van wat ze eerder ook van afstand had gezien: hij was atletisch gebouwd, knap, vlot en welbespraakt, en hij leek begripvol. Hij had haar aandacht.

Op de daaropvolgende cursusdagen keek ze naar hem uit en tot haar grote vreugde was hij er telkens weer. Galant liep hij met haar naar huis en hij maakte zelfs kennis met haar familie, zodat zij er geen problemen van ondervond dat een onbekende haar 's avonds naar huis begeleidde.

Tijdens die avondwandelingen vertelde ze hem over zichzelf. Ze volgde de St. Thomascursus om onderwijzeres te worden. Op de cursus was ze goed bevriend met Jeanet en Rosa, die beiden bij haar in de buurt woonden. Jeanet was een Creoolse, Rosa Hindostaanse. Er waren meerdere Hindostanen, de nakomelingen van contractarbeiders, die de onderwijsopleiding volgden. Ze woonde op Cabell boiti², voorbij de winkel van Barrethi. Ze kon het goed vinden met haar oudste broer, die rustig sprak en luisterde. Maar hij was met zijn gezin verhuisd naar Boxel, en nu miste ze hem. Ze woonde bij haar tweede broer en schoonzus in. Deze broer was bazig en driftig. Maar ze was niet bang en had altijd een antwoord klaar. Toen hij haar op een kwade dag een klap gaf, liet ze dat niet over zich heen gaan: ze gaf hem aan bij de politie. Die had haar broer meegenomen. Toen de agent vroeg wat zij wilde, antwoordde ze: 'Ik wil niet dat u hem opsluit, maar u moet wel met hem praten.'

Met haar schoonzus die maar enkele weken ouder was, ging het ook

2 Boiti: platteland, plaats buiten de stad, plantage.

niet altijd goed. Die vroeg haar soms om op haar kind te passen, maar Trees had ook haar eigen dingen te doen, en toen ze een keer antwoordde: ‘Het is jouw kind, pas jij er maar op’, vond haar schoonzus haar brutaal.

Trees onderbrak plots haar verhaal tegenover Nandoe: ‘Als je mijn familie ontmoet, laat ze dan niet merken dat ik je dit allemaal verteld heb, want dat zal alleen maar meer problemen geven.’

Ze vertelde verder. Ze had geen ouders meer. Haar vader kreeg een ongeluk op het werk en overleed toen ze zelf nog maar twaalf was. Op haar zestiende overleed ook haar moeder. Trees was katholiek, ze vertrouwde op God en bad elke dag. Toch voelde ze zich soms verlaten. De katholieke kerk hielp haar met school en kleding. Ze hoopte gauw te slagen, dan kon ze werken en geld verdienen. Ze was bevriend met Kisoorie, een jongen uit de buurt die met haar broer werkte. Maar het was vriendschap, verder niets.

Trees had gesmacht naar iemand met wie ze kon praten en haar gevoelens kon delen. Nu het erop leek dat ze hem gevonden had, barstte ze uit als een vulkaan die niet meer stopte: ze stortte haar ziel bij hem uit. En hij luisterde. Hij vertelde ook iets over zichzelf – iets, maar lang niet alles.

‘Toen ik tiener was heb ik mijn schooltijd in landbouw omgezet,’ zei Nandoe. ‘Later ben ik naar de stad gekomen. Nu ben ik kleermaker en zit de hele dag achter de machine. Ik heb het druk, want ik krijg heel wat kleren om te maken. Heus, zeg ik je, er zijn dagen dat ik weinig slaap. Ja, gelukkig ben ik wel, omdat ik mijn moeder heb. En een eigen bedrijf. Ik heb een perceel gekocht in de Wanicastraat, en ik zal meer kopen, met Gods wil. Maar elk mens heeft zijn gebrek, ik ook. Maar laat deze story. Ik heb sportvrienden, ik sport veel, bij Thesos. Zo heb ik je ontmoet. Ik turn en fiets. En ik ben goed, niet om te bluffen, maar het is gewoon zo. Met racen ben ik altijd in de top vijf, maar ik win niet van Kross. Jammer, maar het is nu eenmaal zo.’

Trees had niet in de gaten dat hij veel minder, en minder diepgaand, zijn eigen verhaal vertelde dan dat zij dat over zichzelf deed. Het viel haar wel op dat hij taalfouten maakte – omdat hij van het platteland komt, nam ze aan. Zo vulde zij zelf meerdere lege plekken in zijn verhaal op en vormde haar eigen waarheid over hem. Trees kon niet weten dat ze de inzet was van een weddenschap die hij met zijn vrienden had gesloten, en dat hij haar hart zou breken.